

ВЕДА

-- VEDA

Навукова-Літаратурны
месячнік

Выдаець Крывіцкае
(Беларускае)

Навуковае Таварыства
Пранціша Скарыны

Kryvian (Whiteruthenian)
Scientific and Literary
Monthly
Published by
Francis Skoryna
Kryvian (Whiteruthenian)
Society of Arts
and Sciences
in the U. S., Inc.

Address: 6 Vandervoort Place, Brooklyn 37, New York, U. S. A.

Год III.

Цана 15 ц.

№ 3 (20), 1953

Vol. III.

СЬВ. † ПАМЯЦІ МІКОЛА РАВЕНСКИ

9-га сакавіка сёлета на эміграцыі, у Лювэне (Бэльгія), у выніку цяжкага а безнадзейнага няўздоляньня на рак лімфатычнае сыстэ-

мы памер найвыдатнейшы наш кампазытар, выдатны музыка, музычны дасьледнік і крытык, заслужаны дырыгент і пэдагог, шчыры, адданы, ахвярны, няўпынёны а сьціплы працаўнік ды высака ідэйны Крывіч, сябра Крывіцкага Навуковага Таварыства Пранціша Скарыны **МІКОЛА РАВЕНСКИ** (народжаны 17 — старым стылям 5 сьнежня 1886 г. ў Засульлі на Ігуманьшчыне).

Вянком на магілу свайго векапомнага сябры нашае Таварыства выдаець пры „Ведзе” хоць невялікі зборнік ягоных песьняў. Там жа будзе зьмешчаны і нэкралёг з аглядам жыцьцёвае й творчае дарогі нябожчыкавае. Цяпер-жа — няхай лягкой Табе будзе зямелька, хоць і на чужыне, дарагі дрыжоны Сябру!

Я. Юхнавец

МУЗЫКАЎ СКРОС.

Памяці Міколы Равенскага.

Неба тады цяжарам хмараў
зь зямлёй не раўналася.
І ночы
шарахлівым шумам
даджын барзьлівасьць
ня лічыў наш дах.
Бо ясьвом
узбожныя прасконкі у пачуцьцях споўненых
зналуску
тайніцаў ашчадных знадзіла наўда.
Яны пазналі вусьціш сьпеўную.
Яна-ж, кранутая
водгуляй душы, бы вадаспад у горах,
праліла ў радасьцях і вясёлках грайкіх
горнасьць...

— Прымі, Сястра! Далёкая у нетрах Ты!
І блізкая, блізкая ў снох і ў сэрцы!
Я ў Тваіх пяю барох, і ветразям
не даю спакою на ціхіх азерцах.

— Пяі зы мной, Далёкая!
І калі вітаю жнеяў, і хвалюся ліху
пра шчасьце дзён русалак,
у нячутным шуме лісьцін апалых
спадзеў прыходзіць
паціху:
сьпеўная мальба ў ім змоўкае.

— Прымі, Сястра, і гэта!
У гуслях адгучэлых —
Жыцьцё Тваё,
што веціў я у маладой адвечна песні.
Жыві, Сястра! І целам
Табе мой дух адказаны —
ускрэсьне!

ІЗ ЗБОРКІ ПАЗНАНЬНЯ БЕЛАРУСКАЕ МОВЫ

1. Ё група словаў, котрыя ў мове расійскай маюць склады -ро-, -ре-, -ло-, -ле-, -ве-, а ў беларускай — -ры-, -лы-, -лі-, -ві-. У мове польскай у такіх словах па **р**, **л** ня бывае самагуку. Прыклады: рас.: кровавы, трывога, мудрэца, слеза, пlevать, звенеть; блр.: крывава, трывога, мудрыца, сьліза, пліваць, зьвінец; пол.: крывава, трывога, мендрца, лза, плываць.

У мове беларускай складом -ры-, -лы-, -лі-, -ві- часта адказуюць склады -ро-, -ло-, -ле-, -ве- ў іншых хормах тага-ж слова, альбо ў тым самым складзе другога аднакарэннага слова. Гэтак ё „кроў”, але „кывавы”, „брыво”, але „бровы”, „дровы”, але „дрыўмі”, „дрывотнік”, блыха, але блохі, „сьліза, сьлізы і г. д. у вадз. ліку, але сьлёзы, сьлёзаў і г. д. у ліку множным; „чырвень”, але „чырвіня, чырвіню” і г. д. У назоўным склоне адз. л. ё мудрэц, ігрэц, круглец, трэц, а ў усіх іншых склонах адз. й мн. ліку ёсьцека хормы з ры-, -лі-: мудрыца, мудрыцоў і г. д., кругліца і г. д. Таксама мудрок, Пятрок, сяброк, швагрок, але мудрыка, Пятрыка, сябрыка, мудрыку і г. д.

Пад чужым уплывам у некаторых мясцовасьцях адно-другое з таковых словаў можа й ня маць хормы з -ры-, -лы-, -лі-, -ві-. Прыкладам, ля Крэва Ашмянскага пав. кажуць „сьляза”, але чы-

стай і агульна-беларускай хормаю ё „сьліза”. Гэтая-ж хорма, зн. „сьліза”, ё, між іншага, і ў слоўніку Шатэрнікавым.

2. Польскім словам на -ек — Яцэк, Янэк, Міхалэк, Марэк, маршалэк і г. д. — у каторых э перад к у залежных склонах і ў усім множным ліку выпадае (Яцка і г. д.), адказуюць беларускія словы на -ка: Яцка, Янка, Іванка, Міхалка, Марка, маршалка і г. д. У старой мове беларускай таксама ёсьцека гэтыя хормы ўлучна з часта сустраканай хормаю „маршалко” (з -о, бо тады быў правапіс эты-молёгічны, і аканьне на пісьме не адзначалі).

3. Калі на канцу слова па **р, л** ё вусьняны сугук (м, п, ф), дык у мове беларускай ён адпадае. Гэтак маем **жандар, Палікар, Адоль** заміж „жандарм”, „Палікарп”, „Адольф”. Ё таксама **тор** заміж „торф” (між іншага, запісана ў Гародзьках Валожынскага павету). Але бывае, што ў некаторых такіх словах вусьняны сугук можа не адпасьці і тады просьле яго дадаецца **а**. Гэтак маем агульна-беларускую хорму **Карпа**, а ў некаторых мясцовасьцях кажацца таксама „Адольфа” заміж „Адоль”.

4. Калі ў іншых мовах спакменьнікі маюць на канцу **-р** альбо **-ер, -л** альбо **-ел**, у вабодвых прыпадках із папярэднім сугукам, дык у мове беларускай таковыя словы маюць хорму на **-ра, -ла**: Аляксандра (або Ляксандра), бурмістра, зубра, Лаўра, літра (гэктолітра і пад.), магістра, мэтра (і цэнтымэтра, мілімэтра, кілёметра), міністра, Пётра, сябра, Сыльвэстра, швагра, Паўла, Шаўла. Гэтак у цяперашняй і ў старабеларускай мове, дзе, між іншага, часта знаходзім хорму **бурмістра**. У васобных мясцовасьцях із розных прычынаў могуць лучацца некаторыя адхіны ад гэтае асаблівасьці. Гэтак, таковыя нядаўна прышлыя да нас чужыя словы, як „міністра”, „мэтра”, „літра”, могуць пад чужым уплывам вымавіць бяз **-а** на канцу (міністр, міністар), але, не зважаючы на гэта, трэба ўжываць іх із **а** на канцу, бо гэта агульная асаблівасьць нашае мовы.

5. У мове беларускай бывае часта распадабненьне аднолькавых сугукаў, стаячых у розных складох слова, пры гэтым або адзін із аднолькавых сугукаў замяняецца іншым, або выпадае. Сюды належаць, між іншага, гэтакія спакменьнікі: калідор, ляндар, лімар, патрэт, дастамэнт, Кастанцін, тарпатына.

Працілежнай распадабненьню ё зьява ўпадабненьня, калі пад уплывам аднаго сугуку зьяўляецца другі такі самы сугук у іншым складзе. Гэтак маем **прашпарт, пробаршч, ройстра, шаша**.

6. **Сьмяюся, сьміяцца.** У цяперашнім часе гэты дзеяслоў мае я па **м**, зн. ё: сьмяюся, сьмяешся, сьмяецца, сьмяёмся, сьмяіцеся, сьмяюцца; але ў неазначаньніку і ў мінулым часе ё **і** па **м**: Ня можна сьміяцца із старых. Ён сьміяўся. Заўсёды ё **усьміхацца** (зь -мі-). Гэтакія хормы былі здаўна і ё ў нашай мове цяперака.

Зьявы, паданья гэтта ў шасьцёх бодках, ё характарыстычнымі рысамі нашае мовы і дзеля таго гутарачы або пішучы іх канечне трэба ўжываць.

Пярэчаньне не-ня ня толькі ў мове беларускай, але ў усіх славянскіх, павінна было-б пісацца разам ізь дзеясловам, як гэта й робяць у мове чэскай, значыцца, мела-б пісацца, прыкладам „няведаю”, „нехачу”, а не „ня ведаю, не хачу”, як пішам цяпер. Адылі Зборка толькі гэта сьцьвярдзіла, але не пастанавіла пісаць разам.

Зборка прыняла наступныя словы:

дабрародны — рас. благородный, пол. шляхэтны. Слова гэтае ўжывалася ў старабеларускай мове, прыкладам у лісьце Палачан да Рыжан 1468 г. кажацца: „Дабрародны й пачэсьлівыя нашы мілыя суседзі”. **Дабрароднасьць** — благородство.

дабраславіць, — ўлю — благословить. Дзеля таго, што царкоўна-славянскае „благий” прыняло ў нашай мове значаньне адваротнае, ад’ёмнае, дык із ц.-сл. „благаславіць” паўсталі ў нас хормы — багаславіць, блаславіць і баславіць. „Багаславіць” ані ня годзіцца, бо ня Бога славім, але выказуем добрыя словы, зычэньні. Лепшыя ўжо хормы „блаславіць” а „баславіць”, але найлепшае свае слова „дабраславіць”, што ўжывалася даўней у нашай мове; знаходзім яго ў памятках нашае мовы.

засталы — рас. остальной. Як ад „астацца” (ад каго) ё „асталы” — рас. отсталый, так ад „заستاцца” — засталы.

засьпець, -ею — застать. Неадноўчы гэтае вельмі пашыранае слова было прыводжана. Зборка ўважае патрэбным яго прыпомнець.

зьверх, -у — поверхность, пол. поверхня. **зьверхні**, — поверхностный, пол. поверхновны, **зьверхне** — поверхностно, поверхновне. „Зьверх” ужываецца ўв „Алькітабе”.

натоўп, -у — рас. толпа, п. тлум. Слова народнае, запісанае, між іншага, у Каралішчавічах Ігумен. пав. (14 км. ад Менску).

позірк, -у — беглый, мимолётный взгляд. Каралішчавічы. А звычайны „взгляд” — пагляд.

памост — падлога, рас. пол. Слова „памост” пашыранае на вяліз-

най прасторы, нат у такіх мясцох, дзе слова „падлога” ня знаюць. „Памост” ё слова беларускае, а „падлога” — полёнізм. Відаць гэта з таго, што й там (пр. ув Арлянятах Аш. пав.), дзе на памост у хаце кажуць „падлога”, памост у сьвірне задзержыў яшчэ свой стары назоў, зн. „памост”. Апрача таго, у некаторых мясцовасянях слова „падлога” вымаўляюць з г (а ня г), а ў мясцовым склоне перад канчаткам ё дз- на падлодза, што ясна паказуе на яго польшчыну. У гэтым-жа значаньню ё чыста беларускім словам „мост”, ведамае з пав. Ігуменскага а Імсьціслаўскага. Ужывае яго й М. Гарэцкі. Зн., „мост” мае два значаньні — 1) рас. „мост” і 2) рас. „пол”.

пятра, -ы. Як паказаў Валадзімер Дубоўка ў „Узвышшу” (нр. 5. з 1929 г., б. 105), пятраю завуцца вышкі ў васеці, на якіх сушаць снапы, а ў ганчароў — паліцы на якіх сушаць вырабы з гліны. Ад гэтага значаньня слова „пятра” ўзьніклі дзеясловы „пятрэць”, „сьпятрэць”, „выпятраць” — вельмі сохці, чыста ссохці, чыста высахці. Дзеля менаваных значаньняў слова „пятра”, яго сусім добра можна было-б яшчэ ўжываць у значаньню рас. „ярус” і „этаж”. Зборка аднагалосна пастанавіла ўжываць слова „пятра” таксама ў значаньню рас. „ярус”. А што да ўжываньня і ў значаньню „этаж”, дык пагляды на Зборцы падзяліліся, часьць была за тое, каб у гэтым значаньню і далей ужываць перанятае з украінскае мовы „паверх”, штучнае й там. Было зацемлена пры гэтым, што ў значаньню „этаж” ё яшчэ слова **навалак** (націск на на-), каторае падаець М. Гарэцкі ў сваім блр.-маск. слоўніку 1921 г.

сіляць, -яю (ад „сіла”, націск на ля) — черпать. Мокрае Клім. пав.; ПНЗ. *) Ты вялікія кавалкі сіляеш, а на другіх не ўважаеш. Нсл. **засіліць** — зачерпнуть. Мокрае. Засілю я з крыніцы халоднай вадзіцы. Сяднёў. Засіліў поўную ложку клёцак Нсл. **высіліць** — вычерпать, исчерпать. Мокрае. У студні ўсю вадку высілілі. Тм. Можна сказаць „Пытаньне высілена”.

сіляць, -яю (ад **сіло**, націск на -ля-) — ловить. Нсл. 184 і 579; Мокрае; Гародзькі Вал. Сіляць птушкі. Мокрае. Сіляць рыбу вудою. Нсл. Сядзіць вудаль на ляду, падпер кіям баряду. Сіля-

---

*) Прымамінаем, што скарачэньні трэба глядзець у варт. Я. Станкевіча „Маленькі маскоўска-беларускі слоўнічак фразэолёгічны” („Веда”, 1952, б. 3 і асобнай кніжыцаю).

вачку сіляе, на вячэру зьбірае. Зь песьні. Нсл. 76. — 2) закиды-
 вать, набрасываць петлю, надэваць што-лібо пасредством пет-
 ли. Гл. Нсл. 184, вешаць (за шею на виселице). Хто віно п'ець,
 душу сваю сіляе. Аль кітаб. — 3) нанизываць на нитку. Гсл. Ск.
засіліць — 1) поймаць (удою и под. — Я. С.). Нсл. 184. Засіліў
 вудою вялікую рыбіну. Тм. — 2) набросіць петлю, надэць
 што лібо пасредством петли Нсл. 184. Засіліў каня. Тм. За-
 сіліць торбу на шыю. Тм. — 3) повесіць (за шею). — 4) за-
 цепіць Гсл. **засіліцца**, зв. — 1) повесіцца. Навасёлкі Сян.
 (Ксл.). Ён нешта ўзімку хацеў засіліцца. Тм. Думаў чамусь-
 ці аб тым, на якой яблыныцы ляпей было-б засіліцца. ЗСД.
 Ажаніўся, як засіліўся. Нсл. 184. — 2) зацепіцца. Гсл.; Чарна-
 госьці Беш. (Ксл.) Засіліўся калом за плот. Тм. **усіліцца** — по-
 паць в сіло. Гародзькі Вал. Птушка ўсілілася. Тм.**).

стоць — перпендыкулярно. Слова шырака ведамнае. **Стоцьны** —
 перпендыкулярны. **стоцьніца** — перпендыкуляр. Спусьціць, узя-
 няць стоцьніцу. **стацьцявы** (націск на -вы-) — вертыкальнэй,
 отвеснэй. Таксама слова ведамнае, прыкладам, на такую ё стаць-
 цявое дзерва (Віл. п.), што начай завецца „саха”.

сумлявацца, -аюся — сомневацца. Віл. п. **сумлеў**, -ву, **сумлевак**,
 -ўку — сомнение. Віл. п. **бяссумлеву** і **бяссумлеўку** — бессомне-
 ния, несомненна. Віл. **сумлеўны**-сомнительнэй. А ў слоўніку
 Насовічавым маем на бач. 622 **сум**, -у — сомнение. Рабі бяз
 усякага суму. **сумны** — сомнительнэй. Сумнае дзела! Твае
 словы сумныя. **сумна** — сомнительно. **сумляцца** — сомневацца.
 Ск. **суміцца** — усомніцца. Ня сумляйся ні ў чым;
 чаго ты суміўся? „Сумляцца” ў гэтым-жа значаньню па-
 даець і Ч. Пяткевіч з Рэчыцкага павету. Зацемім, што „сум-
 ніў” і „сумліў” (з і) — грубыя ўкраінізмы, бо, як ведама, ў у
 ўкраінскай мове перайшло ў і, а ў беларускай у е альбо заста-
 лося дыфтонгам.

Слова „многі” ў беларускай мове шчэзла, застаючыся адно,
 здаецца, у вагранічаных мясцовасьцях, як провінцыяльны архаізм.
 Заміж „многае” кажацца **шмат што**, **шмат чаго** і г. д.: Шмат што
 там было. Ня было там шмат чаго. Шмат чым кідалі адзін на адна-
 го. Заміж „многія” аб рэчах і абстрактных спакмянёх кажацца **шмат**

**) Абадва словы „сіляць” і аднакарэнныя зь імі выпісаныя з рукапісу слоў-
 ніка Я. Станкевіча.

якія, шмат якіх і г. д.: Шмат якія ляжалі кнігі на паліцах. Ня было тамака шмат якіх кнігаў. Яны прышлі із шмат якімі аргументамі. **Заміж „многія”** аб людзёх, калі спакменьнік не даданы, кажацца **шмат хто, шмат каго** і г. д.: Шмат хто быў тутака. Шмат хто ня памятаваў пра іхнае быццё. Шмат хто зь Беларусаў быў высланы. Шмат каму гэтага не ставала. Але калі спакменьнік даданы, дык заміж „многія” кажацца б людзёх **шмат якія**: Шмат якія дзяўчаты былі там. Шмат якім дзяцюком хацелася йсьці да войска.

казань. Заміж рас. „проповедь (речь)”, пол. „казане” ё беларускае слова „казань” (націск на ка-). Запісанае, між іншага, у наветах Ваўкавыскім, Вялейскім а Менскім. Заўсёды ўжываецца в „Аль кітабе”. Ужывае яго таксама поэта Чарот.

дзяньгуб, ж. дзяньгубка — лентяй, -ка, тратящий, -ая по пусту время. Нсл. 125, пол. пружняк, пружнячка. Мне дзяньгуба ня трэба, а работніка. Нсл.

дзяньгубіць (націск на -у-), -блю, -біш (губіць дзень) — терять напрасно время. Нсл. пол. пружноваць. Ня робіш, а дзяньгубіш. Нсл.

дзяньгубны — соединенный с потерей времени, бесполезный. Нсл. Дзяньгубная работа. Нсл.

дзяньгубства — трата времени, пустое бесполезное занятие. Нсл. Пол. пружняцтво. Не работа, а адно дзяньгубства. Нсл. Дзяньгубствам займаешся. Тм.

падзямельле, падзямельны, падземны. Белар. слова „пол”, „палок” знача тое, што рас. „полати”, гэта прыладжаньне спаць заміж ложка. Паміж блр. „палом” а „памостам” (падлогаю) ё пустое адкрытае месца ў хаце, у якім не схаваешся. Дзеля таго патайна палітычная работа, перасьледаваная ўладаю, ня можа пабеларуску быць званая „падпольям”, „падпольнай работаю”, а мусіць быць званая „падзямельле”, „падзямельнай” або „падземнай” работаю.

ПЕРАГЛЯДАЮЧЫ ЭТНОГРАФІЧНЫЯ ЗБОРНІКІ.

(Працяг)

9. **сталяны** (націск на канцы) — прыметнік ад „сталь”, рас. „стальной” („сталяную пушку”, б. 2).
10. **задтуль** (Гомель, б. 3) і **патуль** (б. 8) — адменьнікі прыслоўяў

- „адтуль, стуль” і „датуль” зь яшчэ большай канкрэтнасцяй у значанні.
11. „сам: сабе **прохвату** ня знойдзеш” (б. 9) — цікавы сваёй вобразнай экспрэсыўнасцяй выраз („прохвату” — тое-ж, што „выхаду, выйсьця”, але дынамічнай, экспрэсыўнай і вобразнай).
  12. „**Чым-жа** цябе **завуць?**” (б. 37, у вадказ даецца імя). Звычайна кажуць: „як-жа завешся?”
  13. **растрэль** — „растрэл” („да растрэлі”, б. 145) — можа, жаночкі род тут і з большай рацыяй (як і ў „роскідзь”, „розверць”, „распалаць” і пад.).
  14. **прытуга** (Навазыбк., б. 170) — рас. „стесненное обстоятельство”.
  15. **выбіць** — рас. „избить”: „выбіў жонку” (б. б. 185, 187).
  16. **асудзіць** — рас. „решить” („асудзілі” — Менск, б. 204); пэўна-ж, рас. „осудить” — у нас „засудзіць”.
  17. **чорнае** — тое-ж, што „чэрня”, рас. „чернила”, пол. „atrament” („каламарку з чорным”, б. 208).
  18. **аставацца** — рас. „отставать”: „дурань не аставаўся ад іх” (Слонім, б. 236).
  19. **страт** — у васноўным тое-ж, што і „страта”, але з адценьнем большае агульнасці ў значанні, падобна як у рас. „урон” (а не „потеря”, „утрата” — наша „страта”): „Страту ня было” 248).
  20. **воступа** — „увайшлі ў воступу — такую вялікую пушчу, што толькі неба й зямля відно” (Пружан., б. 250). Хіба нешта да „джунгляў”, хоць, пэўна-ж, без адценьня экзатычнасці.
  21. **Мацюры** (нац. на канцы) — рас. „матёрый” („мацюры кот”, Віцеб., б. 251).
  22. **падпамагаць** — рас. „пособлять” (Навагр., б. 263).
  23. „**рукі й ногі** яго сталі **не валодаць**” (Піншч., 226) — а ня „рукамі й нагамі ён стаў не валодаць”, як казалі-б пад уплывам маскоўскае канструкцыі „не владеть руками и ногами”.
  24. **уцемнечы** (Ігум., б. 278) — тое-ж, што „папоцемку”.
  25. **дзьверы пекляныя** — ц. сл. „врата адовы” (б. 659); тут-жа, у сугучнасць — „нутраныя”, з націскам на канцы й бяз прыростка „у”.
  26. **Прыйма „аб”** звычайна злучаецца з тым самым склонам, што і „пра” (або „праз”): „расказала ёй аб сакала” (як — „пра

сакала”, б. 241), „аб лася” (б. 269). Дык ці ня больш прыроднае ў цэлым звароце „пра” („праз”), а „аб” ці не заступае яго толькі пад чужым уплывам, спачатку нат не парушаючы кіраванага склону? Дарэчы падобнае ўжываньне „аб” засвоіў (хіба-ж, чытаючы Шэйнавы Запісы) у сваёй паэзіі і Максім Багдановіч.

Із запісаў у Раманова (вып. 8)

1. **Пята** — рас. „основание”, **галава** — рас. „вершина” — ужываюцца пры абазначэнні адпаведных частак у вульлі (б. 50) й напэўна будуць лепшымі гэамэтрычнымі тэрмінамі за сьлепа скапіявання з маскоўскіх „аснову” й „вяршыну” (пята трыкутніка, галава трыкутніка й пад).
2. **капаніца** — рас. „мотыка”, **капанічыць** — рас. „мотычить” (б. 57).
3. **пераступны** (націск на канцы) **год** — рас. „високосный”, а лішні дзень гэтага году — 29 лютага — **прыбытовы дзень** (б. 67).
4. **даваць малітву** — рас. „творить молитву” (сьвятар „дае малітву”, б. 69).
5. **дарлівы** — „шчодры на дары” („яго жана дарлівая”, б. 157).
6. **вывальніць** — а ня „вызваліць”, як звыклі ў нас ужываць пад чужым (польскім, украінскім) уплывам: „Мяне зь няволечкі вывальне” (Вялейшч., б. 187). Адсюль і выводныя былі-б — **вывальненьне** (а ня „вызваленьне”), **вывольны** (а ня „вызвольны”, і ня „ывальны” ці „вызвальны”, бо ў прыметніках із прыросткам „вы” націск звычайна на аснове: „выгодны”, „выборны”, „вытворны”, „выходны”, „выводны”, „нявымоўны”, „нявыносны” й пад.), **вывольнік** (а ня „вызвольнік”).
7. **тайка, таечка** — інтымны прыяцель (-ка) — агульнага роду і ўжываецца і да мужчыны ў такой самай хорме (гэтак зварачаецца Вусьця Хведарава зь Юркавічаў, Гомельск. пав., да запісваньніка Раманова, б. 206). Пра слова гэтае наагул гл. „Веду”, нр. 1 (6) за студзень 1952 г., б. 19.
8. **сьценягацца** — даецца рас. переклад: „тягаться, таскаться, шляться” („па вуліцы сьценягаецца”, б. 235), але, мяркуючы э этымалёгіі (ад „сьцень”) ёсьць, хіба, адценьне — „цягачца, туляцца ў сьцені, хаваючыся ў засьцененых мясьцінах”

(а мо — „туляцца, як сыцень?), адгэтуль і „таскацца, шляцься” наагул.

9. **уходы** — манеры. Налажыў галоўку за дзеўку, за яе ціхія ўходы, за яе нізкія паклоны” (Ашмян. б. 247).
10. **краіна** — рас. „окраина”: „сама пайду краінаю, голас пушчу далінаю”, „пайшоў сьвёкар у краінку, як і выразаў дубінку” (б. 257). Ужываньне слова „краіна” ў сэнсе „край” — вынік уплыву рас. слова „страна” і (хіба, таксама не бяз гэтага уплыву паўсталага) укр. „краіна”. „Краіна” ё адзіночны спакменьнік ад „край” (як „гадзіна” ад „год”, „часіна” ад „час”, „рыбіна” ад „рыба”, „сяніна” ад „сена”) і дзеля таго можа значыць меншую за край прастору і ўжывацца ў значаньні рас. „область”, „край”. Гэтак ужывае слова „краіна” Аркадзь Смоліч у сваёй „Геаграфіі Беларусі”.
11. **маня** (націск на пачатку) — тое-ж, што і „здань”, але, хіба, мяркуючы з этымалёгіі („маніць”) — з адценьням зманнасьці (б. 285).
12. **нарадзэнец** — „нованароджаны” (б. 349).
13. **суборны** — рас. „соборный”: „з цэркаўкі, з суборенькае” (Аршан., б. 349). Дык хіба-ж і рас. „собор” — нас быў-бы „субор”. Да рэчы, „су” здараецца ня толькі, як прыростак, але й як прыйма, у тым самым значаньні, што і „з” („із”): „суполя” (Амсьцісл., б. 513; ёсьць і ў Шэйна — „каток су пеўнічкам” (Ваўкав., б. 1).

У Фэдароўскага (Том I)

лучыў цікавы дзеяслоў **уvasлаць** — „у дзіця чарта ўvasлала” (б. 105, адкуль і чалавек із такім уvasланым у яго „чартом” — „злым духам” завецца „уvasланец”, б. 104). „Злы дух” таксама можа й сам „ухапіцца” ў чалавека, не канечне мусіць быць „уvasланы” некім (б. 104). „Ухапіцца” — хіба рас. „вселиться”, „уvasлаць” — „вселить”, „уvasланец” — хіба „одержимый”.

А.

ВЫЯСНЕНЬНЕ МАЙМУ КРЫТКУ

На маю зацёмку „Жмудзь” ці „Жамойць”? на бач. 87 „Веды” 1952 г. з’явілася крытыка спад. С. Б. ў „Запісах” (нр. 1, 1953 г., б. 52). С. Б. піша: „Падобна да таго, як словы **калоць, пароць** у польскай мове маюць форму **клуць, пруць**, гэтак і першы склад слова „Жамойць” быў патрактаваны, як нашае паўнагалосьсе, ды была праведзеная ў ім рэдукцыя (выпушчэнне **а** па **ж**)”. Просьле такога аргументу С. Б. у канцу станаўко заяўляе „Ужываньне-ж польскіх формаў **Жмудзь** ды **Жмудзі**, гэта барбарызм гэткай-жа ступені, як нехта ў беларускай мове пачаў-бы заводзіць словы **клуць** ды **пруць** на месца нашых **калоць, пароць.**”

Вось-жа слова „Жамойць” так не магло быць патрактавана, бо паўнагалосьсе ёсьць адно тады, калі ў словах беларускіх паміж двух этымолёгічных **о** або **е** стаіць **р** або **л** і адначасна такія хормы адказуюць праславянскім хормам із -ор-, -ер-, -ол-, -ел- паміж сугукаў. Адно ў такіх прыпадках менаваным беларускім і праславянскім хормам адказуюць польскія з -ро-, -рже-, -ло-, -ле- паміж сугукаў (крова, држэво, глова, млеко). („У” заміж „о” ў „клуць”, „пруць” ё зь іншае прычыны, з тае-ж, чаму і пол. „вул” ё заміж „вол”). У іншых словах такіх польскіх хормаў нямашака, прыкладам, „работа” і папольску „робота”. Паўнагалосьсе належа да найэлементарнейшых зьяваў у славянскай фонэтыцы. У школах, дзе добра пастаўлена навука мовы, гэтую зьяву ўжо знаюць вучаньнікі апошніяе клясы гімназіі. Выступаць із такой „навукаю” ў часапісе „Беларускага Інстытуту Навукі (!) й Мастацтва” гэта чыстая кампрамітацыя не аднаго аўтара. На менаваную зацёмку ня трэ было-б зварочаваць увагі, каб ня тое, што ў нас людзі нярэдка займаюцца тым, чаго яны ня ўмеюць рабіць — лекары бываюць літаратурнымі крытыкамі й моваведамі, а пляценьнікі каробкаў із саломы бываюць гісторыкамі й сябрамі навуковага інстытуту.

Я. С.

ХРОНІКА

РЭФЭРАТЫ У НАВУКОВЫМ Т-ВЕ СКАРЫНЫ ў вапашнім часе былі гэтакія:

21 лютага 1953, Сп. Ант. Адамовіч маў рэфэрат на тэму: „Прырода ў беларускай літаратуры”.

— 7 сакавіка 1953, Др. Я. Станкевіч дзяліўся із слухачамі сваймі „Успамінамі з маленства”. Успаміны датыкаліся справаў нацыянальнага й грамадзкага значаньня.

— 21 сакавіка 1953, Сп. Ант. Адамовіч прачытаў рэфэрат на тэму: „Мастацкі пейзаж у беларускай літаратуры”.

— 18 красавіка сёл., Сп. Ант. Адамовіч маў рэфэрат на тэму: „Творства Валадзімера Жылкі (да 20 угодкаў сьмерці паэты)”.

— 16 мая сёл., маў рэфэрат Др. Язэп Ліхтэн на тэму: „Палажэньне Жыдоў за ялезнай завесаю (на фоне нацыянальных і рэлігійных дачыненняў у СССР)”.

АКАДЭМІЯ ПРЫСЬБЯЧАНАЯ 36 УГОДКАМ СЬМЕРЦІ МАКСІМА БАГДА-
НОВІЧА была зладжаная 30 мая сёл. Задзіночаньням Беларускае Моладзежы ў
Ню Ёрку.

Спад. Антон Адамовіч, старшыня Навуковага Т-ва Скарыны, прачытаў рэфэ-
рат праз жыцьцё й творства М. Багдановіча, рэфэрат, як звычайна, грунтоўны й
цікавы. Асабліва некаторыя момэнтны рэфэрату былі важныя. Да іх найперш на-
лежа тое, што Багдановіч, паходзячы з абруселае радзімы ды змалку жывучы ў
варожай Маскоўшчыне, вось-жа ў ватмосфэры вельмі няпрыючай, патрапіў вы-
вальніцца з таўстога прыкарэлага пылу маны і задзіночыцца із спрадвечным ду-
хам свайго народу. Было паказана значаньне Багдановіча ў развоі беларускае
літаратуры. Рэфэрэнт зацеміў таксама, якія з паэтаў ішлі прасьцінкам Багдано-
вічавым — з ранейшых галоўна Валадзімер Жылка, а цяпер — у поўнай меры
Салавей. Жаль, што гэты, як даведаліся слухачы, у вельмі цяжкім матар’яльным
палажэньню. Да заганаў рэфэрэнта належа тое, што ён мусіць сказаць усё „важ-
нае”, што ведае й думга на рзгляданую тэму, а не адно тое, што трэба ў даную
часіну. Сюды мусім залічыць „мэдычнае дасьледаваньне” (сухоты — талент).

У мастацкай часьці акадэміі хор моладзежы, зычліва а рупатліва прыгатава-
ны кампозытарам Анатолям Валюшкам, прапяюў сыяг песьняў з твораў Багдано-
вічавых. Каб хор быў мацнейшы, трэба каб і сталыя пяюны й пяюльлі ў ім пяялі.
Адлі былі дэкламацыі вершаў паэтавых і дзяціная сцэнка з яго-ж твору „Мушка
й камарык — насаты тварык”. Гэтая й падобныя сцэнікі ня толькі прыемныя гля-
дзеньнікам, але й карысныя ўчасьнікам-дзяцём, бо яны разьвіваюцца і з мален-
ства ўцягуюцца ў культурную работу.

Належыцца ўдзячнасьць усім дзейным учасьнікам акадэміі, асабліва рэфэ-
рэнту й дырыгенту, гэта тым болей, што ў нас даводзіцца рабіць усё тым самым
людзём, а іншыя застаюцца бязьдзейнымі.

ПАХОДЖАНЬНЕ ЖЫХАРСТВА РАСІЙСКАЕ МОВЫ НА ЁСХОДЗЕ ЭУРОПЫ
было тэмаю рэфэрату проф. Я. Станкевіча, каторы ён меў 13 чырвіня ў Крывіц-
кім Навуковым Т-ве Пр. Скарыны ў Ню Ёрку. Жыхарства, гаворае парасійску,
займае тэрыторыю на поўнач а ўсход ад этнографічнае тэрыторыі беларускае
й украінскае. Яно дзеліцца на 4 гэткія часьці:

1) **Вяцічы**, у расійскай літаратуры іх штучна завуць Паўднёварасійцамі. Стан-
кевіч студыяваў жыхарства спрадвечнае тэрыторыі вяціцкае, зн., губэрняў Разан-
скае, Тульскае, Калускае, усходняе часьці Арлоўскае і меншых часьцяў іншых.
Жыхарства гэтае тэрыторыі — беларускага паходжанья. Пра гэта сьветча гісто-

рыя, мова й этнографія. Старыя важныя асаблівасці мовы беларускае і гаворкаў вяціцкіх — тыя самыя. Ноўшыя рысы мовы Вяцічаў, супольна перажытыя з усёй моваю беларускай, сьветчаць, што яшчэ ў XVII стг. Вяцічы гаварылі пабеларуску. Пасьлей яны былі зрусyfikаваныя.

Рэфэрэнт зацемяі пра патрэбу студыяў вяціцкага фольклёру і іхнае псыхікі. Лірычны тып на расійскай моўнай тэрыторыі, ці ня будзе тыпам вяціцкім? — пытаецца ён. З гэтага гледзішча таксама карысна дасьледаваць творства расійскіх пісьменьнікаў а поэтаў вяціцкага паходжаньня і выявіць, чым яно розніцца ад твораў Суздальца-Маскоўцаў.

2) **Донскія а зь іх Церскія казані** паходжаньня вяціцка-северскага. Пра гэта сьветча мноства захаваных беларускіх сьлядоў у іхнай мове, а нат часьць асаблівасцяў у поўнай сіле. Казацкія дзеячы добра кажучь, што вольны казацкі народ ня можа паходзіць ад маскоўскіх халапоў. І ён ад іх не паходзе, але паходзе ад даўнейшых Вяцічаў, каторыя, пакуль іх не паняволіла Масква, спачатку палітычна (1520), а пасьлей культурна й душэўна, былі волялюбным, дзейным і адважным народам.

3) **Патомкі Славен Вялікага Ноўгараду** ё трэйцім жыхарствам нерасійскага паходжаньня.

4) **Запраўднымі Расійцамі ё патомкі Суздальца-Маскоўцаў.** Яны паўсталі пасьлей за іншыя народы славянскіх моваў, бо ажно ў XII стг., ад асыміляцы ноўгарадзкімі колёністымі розных фінскіх плямёнаў, дзеля таго ў іх адна мова з Ноўгарадцамі, але псыхіка ў іх спрадвеку розная, а значыцца, і народы гэта апрычоныя.

У дыскусі проф. М. Чубаты падчыркнуў, што запраўды даўней на ўсходзе Эўропы былі ня тры, а чатыры народы із славянскімі мовамі — Украінцы, Беларусы, Ноўгарадцы а Суздальцы або Маскоўцы. Проф. П. Кавалёў даў сьцяг пераконуючых аргументаў пра карысьць студыяў на разгляданую тэму. Сп. П. Глагольскі падзяліўся сваймі доймамі з быцьця, разам із Разанцамі, у канцэнтрацыйным табару бальшавіцкім. „Яны гаварылі пабеларуску” — казаў ён. Ад падобных дазнаваньняў у сп. Глагольскага стварылася даймо, што „Беларусы ўсюдых!” Прымалі яшчэ ўчасьце ў дыскусі сп. Ант. Адамовіч а інж. В. Трэбцікі.

Сл.

ДА БЕЛАРУСКАЕ ШКОЛЫ. Справаю першае вагі ёсьцеца, каб новае пакаленьне, прынамя нацыянальна сьведамае беларускае эміграцыі, было захавана для свайго народу. Гэта-ж можа стацца адно тады, калі беларускія дзеці будуць хадзіць, па сыботах а нядзелях, у сваю беларускую школу, дапаўняючую да ўрадовае. У сваёй школе яны вучыліся-б беларусаведы. Бяз гэтага нат дзеці нацыянальна сьведамае беларускае інтэлігенцыі здэнацыяналізуюцца. А тымчасам дагэткуль няма ніводнае беларускае школы ў Задзіночаных Гаспадарствах ані ў ін-

шых краёх пасялення беларускае эміграцыі. У Нью Ёрку людзі (чалавек?), ста-
чыны на чале агульнай арганізацыі беларускай, на якіх ляжыць першая й галоў-
ная павіннасць арганізаваць беларускую школу, пра гэта ня рупяцца. Дзеля та-
го вучыццалі й бацькі не павінны далей чакаць, але маюць узяць ініцыятыву ў
свае рукі і ўжо цяпер, улетку арганізаваць школу, каб у верасню пачаліся ў ёй
заняткі. Найперш мусіць быць закладзена беларуская школа ў Нью Ёрку, дзе ё
найболей вучыццалёў і дзяцей беларускае эміграцыі.

ПРА КОМІТЭТ УШАНАВАНЬНЯ ПАМЯЦІ МІКОЛЫ РАВЕНСКАГА. Мова пра
комітэт, каторага няма і дыкжэ дзеля таго, што няма. У Нью Ёрку спад. Пр. Ку-
шаль, старшыня Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня, папрасіў раз і другі
раз на зборку некаторых ньюёрцкіх Беларусаў дзеля арганізаваньня комітэту
ўшанаваньня памяці Міколы Равенскага. Абодва разы на зборцы ня было нікога
ад Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва. Тады ў нядзелю, на агульнай збор-
цы ньюёрцкіх Беларусаў, Др. Я. Станкевіч ад імені Навуковага Т-ва Скарыны вы-
ступіў із пасуленьням, каб кажная з 4-х беларускіх арганізацыяў — Беларуска-
Амэрыканскае Задзіночаньне, Крывіцкае Навуковае Т-ва Пр. Скарыны, Задзіно-
чаньне Беларускае Моладзежы і Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва — дэле-
гавалі сваіх прадстаўнікоў, каторыя й стварылі-б такі комітэт, папаўняючы яго
адлі прадстаўнікамі іншых арганізацыяў беларускіх. На гэта адразу згадзіліся
Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне і Задзіночаньне Беларускае Моладзежы,
але прадстаўнікі менаванага Інстытуту, каторых было чатырох сяброў прэзіды-
юму (на ўсіх пяцёх) нічога не адказалі, дарма што зараз на агульнай зборцы ма-
лі там-жа сваё пасядзеньне. Не адказаў менаваны Інстытут і дагэтуль. Зь менава-
нага відаць, што кіраўнікі Інстытуту або сусім ня хочуць такога комітэту, або
ня хочуць каб ён маў агульна-беларускі характар.

У сувязі з вышменаваным трэба яшчэ маць наўвече, што па сьв. памяці Мі-
колу Равенскім засталася навуковая спадчына. Ягоня працы апошняга году былі
менаваныя сёл. ў нр. 1-2 „Веды” на бач. 30. Але пэўне ё й іншыя. Хто заапякуець-
ца гэтай спадчынаю і хто будзе адказваць за яе адпаведнае выкарыстаньне для
беларускае справы?

БІБЛІОТЭЧКА „ВЕДЫ”

Вышлі гэтакія кніжкі, выданя Рэдакцыяй „Веды”:

ДР. Я. СТАНКЕВІЧ: Этнографічныя й гісторычныя тэрыторыі й граніцы Беларусі,
бач. 24. Да кніжыцы дадана этнографічная й гісторычная мапа Бела-
русі, цана ..... 50 цэнтаў

DR. JOHN STANKIEVICH: Ethnographical and Historical Territories and
Boundaries of Whiteruthenia, бач. 16. Да кніжыцы дадана этнографіч-
ная й гісторычная мапа Беларусі ў вангельскай мове. Гэта праца паан-

- гельску ё крыху скарочаным выданням першае працы. Кніжыца й мапа вельмі годзіцца да пашырэння ведамкаў пра Беларусь паміж чужнікоў. Цана ..... 40 цэнтаў.
- ДР. Я. СТАНКЕВІЧ, ПРЫ УЧАСЬЦЮ АНТ. АДАМОВІЧА: Маленькі маскоўска-беларускі слоўнічак фразеалёгічны і прыказкаў, цана ..... 40 цэнтаў.
- ЯГО-Ж: Некаторыя праўніцкія тэрміны беларускія, бач. 84. У кніжцы, апрача разгледжаных каля 900 беларускіх праўніцкіх тэрмінаў, ё на 6-х бачынах сьпісаньне расійскіх тэрмінаў, каторымі перакладзеныя тэрміны беларускія. Цана ..... 95 цэнтаў.
- Выпісавець кніжкі трэба з Крывіцкага Навуковага Т-ва Пр. Скарыны. Кніжкі перасылаюцца поштаю на кошт Т-ва.

АДКАЗЫ ЧЫТАРОМ

Спад. Барыс Палятай з Філядэльфіі піша нам: „Апрача Вас, які наўчоны прызнаець, што Вялікае Княства Літоўскае было гаспадарствам беларускім?

Адказ Рэдакцыі. Пяцёх такіх наўчонах менаваны на 69 бач. „Веды” 1951 г. (сшыток за красавік-чэрвень 1951 г.). Гэта яшчэ аднаго назавём. Ёсьць ім Расіец Мікола Дурново, каторы ў сваёй працы „Диалектологическая карта Калужской губ. (Сборник отделения рус. яз. и слов. Академии Наук, т. 76, Пецярбург 1904), на бач. 24 піша: (Рака) „Вугра заставалася граніцаю (паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Маскоўскім)... да 1503 г. Сьляды даволі даўгога быцьця завугорскае (значыцца, паўднявое) часьці Калускае губэрні ў складзе Літоўскага гаспадарства захаваліся дагэтуль. Дагэтуль яшчэ жыхары левага берагу Вугры завуць завугорскіх Літвою. У заходняй часьці Калускае губ., што яшчэ пазьней была прылучана да Масквы, ё цяжкое цягненьне да Беларусі, слабсцюае адно цяпер із правядзеньням (Маскоўска-) Бранскае чыгункі. У гаворках, чым заходней, тым болей беларускіх рысаў і меней асаблівасьцяў, уласцівых маскоўскаму нарэччу; гэта выясьняецца ўзноў такі тым, што паўднёва-заходняя часьць Калускае губ. даўгі час ухадзіла ў склад беларускага Літоўскага, а не вялікарускага Маскоўскага гаспадарства”. (Падчыркненьне нашае — Рэдакцыя). Значыцца, Літоўскае гаспадарства было гаспадарствам народу, званага цяпер найчасьцей беларускім, а гаспадарства Маскоўскае было гаспадарствам народу, званага цяпер расійскім або вялікарускім, пры гэтым назовы „літоўскі” і „маскоўскі” старшыя й праўдзівыя, а „беларускі” й „вялікарускі” новыя й штучныя. Уперад наш народ зваўся Ліцьвінамі, а яшчэ раней — Крывічамі. Наагул, вялікая бальшыня наўчонах уважае Вялікае Княства Літоўскае за гаспадарства беларускае, а мяншыня ня мае даводаў супроць гэтага.

Рэдагуе Рэдакцыйная Колегія.